

УДК 343.9:343.614

Назар ЗАДОРЖНИЙ
Національний університет “Львівська політехніка”,
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти,
аспірант кафедри міжнародного та кримінального права
toftain@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2524-6395>

АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ РІВНЯМИ САМОГУБСТВ ТА ВИПАДКІВ СМЕРТІ ВНАСЛІДОК УШКОДЖЕНЬ З НЕВИЗНАЧЕНИМ НАМІРОМ ЯК СВДЧЕННЯ ПОТЕНЦІЙНОЇ ЛАТЕНТНОСТІ РІВНЯ САМОГУБСТВ В УКРАЇНІ

<http://doi.org/10.23939/law2024.42.056>

© Задоржний Н., 2024

У статті проаналізовано наявні статистичні дані щодо рівнів та коефіцієнтів причин смерті в Україні згідно з інформацією Державної служби статистики України у проміжку з 2005 по 2021 рік, серед яких особливу увагу присвячено навмисному самоушкодженню (самогубству) та випадкам ушкоджень з невизначеним наміром. Описано статистичні категорії та ознаки, згідно з якими збирають дані щодо випадків смерті від навмисного самоушкодження в Україні. Виконано часткове порівняння цих показників із показниками інших країн, зокрема, США та країн Європейського Союзу.

Здійснено аналіз динаміки змін рівнів зареєстрованих самогубств та смертей через випадки ушкоджень з невизначеним наміром. Підкреслено необґрунтованість надмірної флуктуації показника коефіцієнта смертей внаслідок випадків ушкодження з невизначеним наміром. Вперше застосовано накладання патернів даних у категоріях відсоткового поділу вікових груп, після чого проведено аналіз отриманих результатів задля визначення кореляції із застосуванням коефіцієнта Пірсона. Здійснено порівняння коефіцієнтів для рівнів смерті від навмисного самоушкодження і з іншими категоріями причин смерті, серед них – випадкове утоплення та занурення у воду та випадкове отруєння, спричинене іншими отруйними речовинами. Згадано додаткові статистичні аномалії, що стосуються показників коефіцієнтів самогубств та випадків ушкоджень з невизначеним наміром, зокрема, в регіональному розрізі в Україні. Обґрунтовано позицію, що виявлені результати дають змогу стверджувати про ненадійність відкритих статистичних даних щодо рівнів самогубств в Україні, а також позицію, що випадкам смерті внаслідок навмисного самоушкодження в Україні може бути притаманний високий рівень латентності у зв'язку з кваліфікацією їх як смертей через випадки ушкоджень з невизначеним наміром.

Ключові слова: статистика; кримінологія; самогубство; навмисне самоушкодження; випадки ушкодження з невизначеним наміром; латентність самогубств; коефіцієнт самогубств.

Постановка проблеми. В контексті повномасштабної війни України проти Росії особливо важливо сфокусувати увагу на негативних суспільних феноменах, які можуть стати більш

проблематичними після завершення війни. Одним з таких феноменів є самогубство. Хоча під час воєн рівні самогубств переважно падають [9, с. 209], після закінчення війни фактори, що сприяють зниженню рівнів самогубств, такі як більша суспільна єдність населення та менше безробіття, будуть нівельовані, що може призвести до різкого стрибка суїцидальності в Україні. Саме тому важливим є дослідження теоретичного підґрунтя суїцидальності, що допоможе у розробці стратегій та практик, спрямованих на превенцію самогубств та зниження їх рівня в Україні.

Попри те дослідження тематики суїцидальності є ускладненим у разі браку надійних та відкритих статистичних даних про рівні самогубств. Щоб якісно проаналізувати проблематику суїцидальності, важливо дослідити надійність вихідних даних, що демонструють власне динаміку рівня самогубств в Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Тематику суїцидальності в Україні досліджували, зокрема, С. В. Жабокрицький, Л. М. Шестопалова та В. В. Шкуро. Однак це питання залишається малодослідженим в українських реаліях – зокрема, проблема надійності даних Державної служби статистики щодо самогубств і її аналіз раніше не порушувалися. Це здійснюється вперше у нашій роботі.

Мета статті. Метою статті є аналіз статистичних показників смертей внаслідок навмисного самоушкодження в Україні згідно з даними Державної служби статистики і порівняння цих показників з низкою показників смертей з інших причин для дослідження потенційних кореляцій та зв'язків.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи аналіз, важливо зазначити про недоліки наявної в Україні статистики щодо вчинених самогубств. Так, статистичні дані щодо смертності формуються на основі адміністративних даних, таких, як актові записи про смерть, у яких немає інформації щодо більшої частини показників, що можуть бути визначені як актуальні для аналізу закономірностей [1]. Дані про вчинені самогубства в Україні специфікуються лише за такими ознаками:

- стать (чоловіча, жіноча);
- вік (5-річні вікові групи);
- регіон (області).

Національна поліція України, хоч і має інформацію про кількість вчинених самогубств, теж не виділяє відомості щодо інших характеристик суїцидентів (таких як сімейний стан, рід занять або стан здоров'я) [3].

Іншим важливим чинником є потенційна латентність самогубств в Україні, докази якої можна віднайти у статистичній методології. Після розпаду СРСР у пострадянських країнах різко зросла поширеність кваліфікації причин смерті як “випадків ушкодження з невизначеним наміром” (Y10-Y34 за класифікатором ICD-10). До них належать випадки отруєнь, смертей від вогнепальної чи холодної зброї, падінь та утоплень, де не вдалось точно встановити, було це самогубство, вбивство чи нещасний випадок. В Україні з 1992 по 2005 рік кількість таких випадків класифікації причин смерті серед чоловіків зросла на 347 % (а в Білорусі і Естонії – більш ніж на 500 %), тоді як самогубств – лише на 23 % [8]. У 2021-му році в Україні зафіксували майже таке ж число смертей від ушкоджень з невизначеним наміром, як і самогубств (5914 самогубств та 5736 випадків ушкоджень з невизначеним наміром) [2]. У перерахунку на 100 000 населення коефіцієнт таких смертей становив 13,79, тоді як коефіцієнт самогубств – 14,22. Така ситуація цілковито не характерна для країн Західної Європи і США – у Європейському Союзі коефіцієнт смертей від ушкоджень з невизначеним наміром впродовж останніх 20-ти років був у межах 1,7–2,2, а в країнах-членах ЄС на 2003 рік – 1,2–1,6 [10], тоді як коефіцієнт самогубств становив 13–14 [7]. У США у 2019-му році цей коефіцієнт становив 1,7 на 100 000 населення [6], а коефіцієнт самогубств – 14,4.

Причинами сплеску кваліфікації причин смерті як ушкоджень з невизначеним наміром у пострадянських країнах у 1990-их та 2000-их роках можна визначити послаблення правила “попередності” такої кваліфікації та строгості у постановці причин смерті та нестачу ресурсів для повноцінного розслідування причин смерті [8]. Окрім цих “процесуальних” причин, доведеним вважається також факт, що з 1990-их рр. у пострадянських країнах багато смертей від зовнішніх причин (зокрема, вбивств і самогубств) навмисне кваліфікували як смерті внаслідок ушкоджень з невизначеним наміром заради применшення статистики. В Україні коефіцієнт класифікації смертей з причин ушкоджень з невизначеним наміром досі надміру високий і без відчутної тенденції до зниження, і, вочевидь, частку з цих смертей становлять неідентифіковані самогубства.

Хоча з певністю з’ясувати, яку частку смертей з причин ушкоджень з невизначеним наміром становлять самогубства, не видається можливим, така частка, вочевидь, є значною. Деякі дослідники намагалися визначити статистичні ознаки неправильної кваліфікації самогубств як смертей з причин ушкоджень з невизначеним наміром, однак безуспішно [5]. Попри те деякі патерни можливо виділити. Розглянемо поділ за статтю і віком для кодів “навмисне самоушкодження”, “випадки ушкоджень з невизначеним наміром” та деяких інших у 2021-му році:

	Коефіцієнт співвідношення чоловічих та жіночих смертей
Навмисне самоушкодження	4,48
Випадки ушкодження з невизначеним наміром	3,57
Падіння	3,54
Випадкове утоплення та занурення у воду	5,83
Випадкове отруєння, спричинене іншими отруйними речовинами	3,44

Як можна зауважити, інтервал зміни коефіцієнтів доволі великий, а обсяг даних недостатній, аби стверджувати про наявність значущих зв’язків.

Інша ситуація з патернами вікового поділу:

Застосовуючи коефіцієнт кореляції Пірсона (ККП), можна спостерігати, що найбільша кореляція ($r = 0.9715$, $P\text{-value } 4.582e-12$) спостерігається між показниками навмисного самоушкодження та випадків ушкодження з невизначеним наміром:

ККП між відсотковими значеннями вікових груп для навмисного самоушкодження та інших показників хоч і був статистично значимим, однак відчутно меншим:

НС\Падіння	НС\ВУЗВ	НС\ВОСІОР
ККП $r = 0,809$	$r = 0,9014$	$r = 0,8761$
$P\text{-value } 0,00002739$	$P\text{-value } 1,386e-7$	$P\text{-value } 8,826e-7$
	(0,000014)	(0,000088)

Додатковим доказом ненадійності статистичної інформації щодо смертей через ушкодження з невизначеним наміром є різкий спад коефіцієнта у 2009-му році.

Отже, зміни коефіцієнта самогубств були порівняно м’якими, тоді як коефіцієнт УНН у 2009-му році раптово впав аж на 25 %. Найрізкіше падіння коефіцієнта самогубств відбулося у 2014-му році на 15 % – однак це падіння можна пояснити початком війни з росією, адже під час війни рівні самогубств переважно знижуються [9, с. 209]. Падіння ж коефіцієнта УНН у 2009-му році не має чіткого підґрунтя і у країнах Європи та США впродовж останніх 15-ти років цей показник залишався доволі стабільним.

На користь ненадійності показників коефіцієнту смертей від випадків ушкоджень з невизначеним наміром свідчать і інші статистичні аномалії. Так, наприклад, у 2020-му році в Україні коефіцієнт таких смертей у Харківській області був у десять разів вищим ніж у Закарпатській [4]. Схожі флуктуації явно не можуть пояснити раціональні відмінності між українськими регіонами.

Наведені дані дають змогу зробити такі висновки:

1) в Україні коефіцієнти смертей внаслідок навмисного самоушкодження (самогубств) та коефіцієнти смертей через випадки ушкодження з невизначеним наміром є майже рівними, що різко контрастує з даними з Європи та США, де коефіцієнт самогубств переважно у багато разів більший ніж коефіцієнт УНН;

2) в Україні між коефіцієнтами смертей внаслідок навмисного самоушкодження (самогубствами) та смертей через випадки ушкодження з невизначеним наміром наявна сильна статистична схожість в контексті вікового розподілу;

3) в Україні коефіцієнт УНН зазнає необґрунтованої надмірної флуктуації.

Це своєю чергою може свідчити про те, що велика частина смертей внаслідок ушкоджень з невизначеним наміром насправді були самогубствами, а враховуючи те, що відносна кількість таких смертей в Україні значно більша, ніж у Європі та США, проблема самогубств в Україні, вочевидь, характеризується високою латентністю. Більше того, впродовж останніх семи років можна спостерігати зростання коефіцієнта УНН, що нівелює зменшення коефіцієнта самогубств та може свідчити про те, що рівень самогубств в Україні зменшується набагато меншими темпами, ніж показує офіційна статистика, а, можливо, навіть і збільшується.

Висновки. Отже, офіційні показники Державної служби статистики щодо абсолютної кількості та виведені на їх основі коефіцієнти самогубств не можна вважати повністю достовірними. Проте ці дані однаково можуть бути використані в контексті дослідження статевого та вікового розподілу суїцидентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Держстат України : Лист № 15.1.3-22/359Пі-22 від 14.06.2021. 2021.
2. Держстат України. *Банк даних*. 2022; URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp.
3. Національна поліція України : Лист від 21.11.2022 № 228зі/27/01/2-2022. 2022.
4. Рингач Н. (2022). Частка смертей, класифікованих як випадки з недостатньо чітко визначеними причинами, як характеристика якості даних щодо смертності в Україні. *Статистика України*. № 1 (96). С. 90–99.
5. Björkenstam C., et al. *Suicide or undetermined intent? A register-based study of signs of misclassification*. *Population health metrics*, 2014. 12 (1): p. 1–11.
6. Hedegaard H., Warner M. *Evaluating the cause-of-death information needed for estimating the burden of injury mortality: United States, 2019*. *National vital statistics reports: from the Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Health Statistics, National Vital Statistics System*, 2021. 70 (13): p. 1–23.
7. The World Bank. *Suicide mortality rate (per 100,000 population)*. 2022; URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.STA.SUIC.P5>
8. Värnik P., et al. *Massive increase in injury deaths of undetermined intent in ex-USSR Baltic and Slavic countries: hidden suicides?* *Scandinavian journal of public health*, 2010. 38 (4): p. 395–403.
9. Wasserman D. *Oxford Textbook of Suicidology and Suicide Prevention*. OUP Oxford, 2021.
10. World Health Organization, *SDR, Events of undetermined intent, per 100 000*. 2022.

REFERENCES

1. *Derzhstat Ukraine* [State Statistics Service of Ukraine]. (2021). Letter No. 15.1.3-22/359Pi-22, 14.06.2021
2. *Derzhstat Ukraine* [State Statistics Service of Ukraine]. (2022). Data bank. Retrieved October 19, 2022, from http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp
3. *Natsionalna politsiia Ukrainy* [National police of Ukraine]. (2022). Letter No. 228zi/27/01/2-2022, 21.11.2022.
4. Rynhach, N. (2022). *Chastka smertei, klasyfikovanykh yak vyypadky z nedostatno. chitko vyznachenyemy prychynamy, yak kharakterystyka yakosti danykh shchodo smertnosti v Ukraini* [The share of deaths classified as cases with insufficiently well-defined causes as a characteristic of the quality of mortality data in Ukraine]. *Statistics of Ukraine*. 2022 (1 (96)), 90–99.

5. Björkenstam, C., Ringbäck Weitoft, G., Lindqvist, P., & Rosén, M. (2014). *Suicide or undetermined intent? A register-based study of signs of misclassification*. Population Health Metrics, 12(1), 1–11.
6. Hedegaard, H., & Warner, M. (2021). *Evaluating the cause-of-death information needed for estimating the burden of injury mortality: United States, 2019*. National Vital Statistics Reports: From the Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Health Statistics, National Vital Statistics System, 70(13), 1–23.
7. The World Bank. (2022). *Suicide mortality rate (per 100,000 population)*. Retrieved February 21, 2022, from <https://data.worldbank.org/indicator/SH.STA.SUIC.P5>
8. Värnik, P., Sisask, M., Värnik, A., Arensman, E., Van Audenhove, C., van der Feltz-Cornelis, C. M., ... & Hegerl, U. (2010). *Massive increase in injury deaths of undetermined intent in ex-USSR Baltic and Slavic countries: Hidden suicides?* Scandinavian Journal of Public Health, 38 (4), 395–403.
9. Wasserman, D. (Ed.). (2021). *Oxford Textbook of Suicidology and Suicide Prevention*. OUP Oxford.
10. World Health Organization. (2022). SDR, *Events of undetermined intent*, per 100 000.

Дата надходження: 19.04.2024 р.

Nazar ZADOROZHNY

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Postgraduate student of the International
and Criminal Law Department
toftain@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2524-6395>

**ANALYSIS OF STATISTICAL RELATIONSHIPS BETWEEN THE LEVELS
OF SUICIDES AND DEATHS DUE TO INJURIES WITH UNDEFINED INTENT AS EVIDENCE
OF THE POTENTIAL LATENCY OF THE SUICIDES RATE IN UKRAINE**

The article analyzes the available statistical data on the levels and coefficients of the causes of death in Ukraine according to the information of the State Statistics Service of Ukraine in the period from 2005 to 2021, among which special attention that is paid to intentional self-harm (suicide) and cases of injuries with undetermined intent. Statistical categories and signs are described, according to which data are collected on cases of death from intentional self-harm in Ukraine. A partial comparison of these indicators with the indicators of other countries, in particular, the USA and the countries of the European Union, was carried out.

An analysis of the dynamics of changes in the levels of registered suicides and deaths due to injuries with an undetermined intent was carried out. The unreasonableness of the excessive fluctuation of the indicator of the coefficient of deaths due to cases of injury with an uncertain intention is emphasized. For the first time, superimposition of data patterns in the categories of percentage distribution of age groups was applied, after which an analysis of the obtained results was carried out to determine the correlation using the Pearson coefficient. A comparison of death rates from deliberate self-harm was made with other categories of causes of death, including accidental drowning and submersion and accidental poisoning by other toxic substances. Additional statistical anomalies related to indicators of suicide rates and cases of injuries with undetermined intent are mentioned, in particular, regionally in Ukraine. The position that the revealed results allow us to assert the unreliability of open statistical data on the levels of suicides in Ukraine, as well as the position that cases of death due to intentional self-harm in Ukraine may be characterized by a high level of latency because of their qualification as deaths due to cases of injuries with an undetermined intent., is substantiated.

Key words: statistics; criminology; suicide; intentional self-injury; cases of injury with unknown intent; suicide latency; suicide rate.